

dr hab. Ewa Grabowska-Lis, prof. UJD
Sztuki muzyczne
Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy
im. Jana Długosza w Częstochowie

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
MGR ALENY BUDZIŃAKOVEJ-PALUS

Zleceniodawca Recenzji:

Akademia Muzyczna im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku, pismo z dnia 31.05.2022 r. Zlecenie podjęte na podstawie art.14 ust. 2 pkt.2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* w zw. z art.179 ust.1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. *Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* oraz Uchwały Rady Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku z dnia 09.09.2019 r. w związku z powierzeniem roli Recenzenta rozprawy doktorskiej w przewodzie doktorskim mgr Aleny Budzińakovej-Palus.

Dotyczy:

Uchwały Rady Wydziału Instrumentalnego Akademii Muzycznej im. Stanisława Moniuszki w Gdańsku z dnia 25.02.2019 r. w sprawie wszczęcia przewodu doktorskiego mgr Aleny Budzińakovej-Palus na stopień doktora sztuk muzycznych i wyboru Promotora prof. dr hab. Elżbiety Rosińskiej.

Podstawowe dane o Kandydatce

Pani mgr Alena Budzińaková-Palus urodziła się 31 marca 1987 roku w Koszycach na Słowacji. Naukę gry na akordeonie rozpoczęła w wieku 8 lat w Podstawowej Szkole Artystycznej w Koszycach. Edukację muzyczną kontynuowała w Konserwatorium Muzycznym w Koszycach w klasie akordeonu mgr Jozefa Demjana. W 2009 roku rozpoczęła studia muzyczne w Akademii Muzycznej w Krakowie w klasie akordeonu dr Janusza Patera, uzyskując z wyróżnieniem kolejno tytuły licencjata (2012) oraz magistra sztuki (2014) – w klasie dr hab. Pawła Palucha. W latach 2012-2014 studiowała w Konservatorium Wien Privatuniversitat pod kierunkiem prof. Grzegorza Stopy, początkowo w ramach programu Erasmus, a następnie w ramach studiów Master of Music Performance. W 2017 roku ukończyła z wyróżnieniem studia podyplomowe Konzertexamen w Hochschule für Musik w Detmold (Niemcy), w klasie prof. Grzegorza Stopy. Swoją warsztat instrumentalny rozwijała także poprzez udział w kursach mistrzowskich prowadzonych przez wybitnych przedstawicieli światowej akordeonistyki (Mie Miki, Giorgio Dellarole, Matti Rantanen, Geir Draugsvoll, Veli Kujala, Klaudiusz Baran, Bogdan Dowlasz), a także w aspekcie interpretacji muzyki barokowej prowadzonych przez prof. Ingrid Marie Tutchek.

Od początku swojej edukacji brała udział w licznych konkursach i festiwalach muzycznych w Europie uzyskując znaczące sukcesy. Doktorantka do największych osiągnięć zalicza: I nagrodę w 37. Międzynarodowym Konkursie Akordeonowym w Puli (Chorwacja, 2012), I nagrodę w XVIII Mławskim Festiwalu Muzyki Akordeonowej (2012), I nagrodę na XVII Międzynarodowych Spotkaniach Akordeonowych w Sanoku (2012), I nagrodę w Międzynarodowym Konkursie Akordeonowym w Popradzie (2010), I nagrodę w IMC-UNESCO "Coupe Jeunesse" w Dunajskiej Stredzie (2010) oraz II nagrodę w XIV Gorlickich Konfrontacjach Akordeonowych (2011).

Pani mgr Alena Budziňáková-Palus prowadzi aktywną działalność koncertową jako solistka i kameralistka w Polsce, na Słowacji oraz za granicą (Austria, Bośnia i Hercegowina, Belgia, Chiny, Czechy, Finlandia, Niemcy, Litwa, Luksemburg, Ukraina, Węgry, Włochy). Od 2011 roku wraz z akordeonistą Grzegorzem Palusem współtworzy zespół duoAccosphere. Duet ma w swoim dorobku szereg nagród w konkursach muzycznych w Polsce i za granicą. Do największych laurów należą: I nagroda w 37. Międzynarodowym Konkursie Akordeonowym w Puli (2012, Chorwacja), I nagroda w XVII Międzynarodowych Spotkaniach Akordeonowych w Sanoku (2012), I nagroda na XVIII Mławskim Festiwalu Muzyki Akordeonowej (2012), I nagroda w Ogólnopolskim Konkursie Akordeonowym w Chełmie (2011), II nagroda w IV Ogólnopolskim Konkursie Akordeonowym im. A. Krzanowskiego w Czechowicach-Dziedzicach (2012) oraz III nagroda w XIV Międzynarodowych Konfrontacjach Akordeonowych w Gorlicach (2011). Od samego początku swojej działalności duet prowadzi ożywioną aktywność koncertową w Polsce i za granicą (Austria, Bośnia i Hercegowina, Chiny, Dania, Litwa, Niemcy, Słowacja, Ukraina). W dorobku zespołu znajdują się także występy na licznych prestiżowych krajowych i zagranicznych festiwalach muzycznych m.in. w Niemczech, Austrii, na Słowacji i w Ukrainie. Ponadto duoAccosphere ma w dorobku dwie pełnowymiarowe płyty wydane dla wytwórni Sarton Records oraz Chopin University Press oraz występy z towarzyszeniem orkiestr.

Na uwagę zasługuje także solowa aktywność Doktorantki, liczne prawykonania muzyki współczesnej, aktywność we współpracy z kompozytorami oraz nagrania dla Słowackiego Radia i Telewizji, niemieckiego Radia WDR 3 oraz oddziałów regionalnych Polskiego Radia w Krakowie i Rzeszowie.

Oprócz działalności koncertowej Doktorantka realizuje się również w pracy pedagogicznej. W latach 2007-2009 była zatrudniona w charakterze nauczyciela gry na akordeonie w Podstawowej Szkole Artystycznej w Raslavicach na Słowacji. W latach 2012-2019 pracowała w Szkole Muzycznej I st. w Zespole Szkół i Przedszkola im. ks. prof. Józefa Tischnera w Domosławicach, gdzie uzyskała kolejno stopnie awansu nauczyciela kontraktowego (2013) oraz nauczyciela mianowanego (2018). Ponadto w latach 2018-2019 pracowała w Zespole Państwowych Szkół Muzycznych w Bochni oraz w latach 2019-2021 w Zespole Państwowych Szkół Muzycznych II st. im. F. Chopina w Warszawie. Od 2019 jest zatrudniona w Zespole Szkół Muzycznych im. O. Kolberga w Radomiu. Była zapraszana do prowadzenia lekcji mistrzowskich oraz warsztatów wykonawczych dla uczniów szkół muzycznych I i II stopnia, m.in. podczas kursów organizowanych w Europejskim Centrum

Muzyki Krzysztofa Pendereckiego w Lusławicach (2018), w ramach Krakowskiego Festiwalu Akordeonowego (2018) oraz w Szkole Muzycznej I st. w Goleniowie (2018).

Ocena rozprawy doktorskiej

Dzieło artystyczne

Rozprawa doktorska mgr Aleny Budzińakovej-Palus „*Różnorodność wykorzystania obsady duetu akordeonowego na podstawie wybranych przykładów współczesnej literatury akordeonowej*” zawiera zarejestrowane na nośniku elektronicznym CD dzieło artystyczne, które obejmuje następujące kompozycje: Peter Machajdík – *Jeszcze chwila*, Wołodimir Runchak *Of Sisyphus and Prometheus* – two instructive myths. Dyptyk na dwa akordeony, Wojciech Ziemowit Zych *Promień wszechbieli* na duet akordeonowy i kwartet smyczkowy, Renāte Stivriņa – *The Tears of St. Lawrence (Perseids)* na duet akordeonowy i organy, Grzegorz Majka *Testament ran* na mezzosopran, baryton, duet akordeonowy i realizatora-sonorystę, Tyler Versluis – *Quintet* na duet akordeonowy i trio stroikowe. Integralną część rozprawy stanowi opis dzieła artystycznego w języku polskim i angielskim.

Przedmiotem badań Doktorantki są wybrane kompozycje wybitnych twórców polskiej, słowackiej, łotewskiej, ukraińskiej i kanadyjskiej muzyki współczesnej na duet akordeonowy, jak również osobliwe i niespotykane utwory w zestawieniu jednorodnego zespołu ze zróżnicowaną obsadą wokalnie-instrumentalną. Zarejestrowane dzieła ukazują ogromny potencjał duetu *duoAccosphere*, zarówno w aspekcie indywidualnych umiejętności dotyczących wykonawstwa instrumentalnego, jak i w zakresie szeroko pojętego współtworzenia w obrębie duetu oraz jego relacji z innymi wykonawcami. Wszystkie utwory charakteryzują się perfekcyjnym przygotowaniem warsztatowym, dbałością o estetykę brzemienia. Uwidoczniają umiejętności niezbędne w realizacji zawartych w utworach zróżnicowanych technik kompozytorskich oraz świadome wykorzystywanie środków wyrazu służące określonym zamierzeniom interpretacyjnym.

Kompozycja na duet akordeonowy Petera Machajdíka – *Jeszcze chwila*, inspirowana poezją Wisławy Szymborskiej, jednoznacznie nawiązuje do twórczości polskiej noblistki nie tylko poprzez sam tytuł utworu, stanowiący kompilację tytułów dwóch wierszy „*Jeszcze*” i „*Chwila*”, ale także poprzez konstrukcję materiału muzycznego. Kompozytor wykorzystuje, charakterystyczny dla własnej twórczości, minimalizm środków wyrazowych, wyraźnie korespondując ze szczególną aurą liryzmu poetyckiej wypowiedzi. Charakter utworu w dużej mierze nawiązuje do muzyki ambientowej, bazując na powtarzaniu, przetwarzaniu poszczególnych motywów oraz ich kombinacji na bazie polirytmii. W sferze wykonawczej stanowi trudne zadanie. Zespół w pełni zrealizował idee i zamysły twórcze kompozytora. Wykazał się dużą precyzją techniczną, wyrównaną i ujednoliconą artykulacją w zakresie wykonawstwa zawartych w utworze komplikacji i zawiłości rytmicznych. Wyjątkowy nastrój utworu został należycie uchwycony przez artystów, dzięki prowadzeniu muzycznej narracji z zachowaniem pewnej powściągliwości w ekspresji i dość oszczędnej dynamiki. Uzyskanie spójnej warstwy brzmieniowej, podkreślającej aurę kompozycji, jest dodatkowym walorem artystycznym.

Of Sisyphus and Prometheus – two instructive myths. Dyptyk na dwa akordeony Wołodymyra Runchaka to utwór przepełniony różnorodnością środków wyrazowych. Dwie kontrastujące części wyraźnie ilustrują odniesienie do mitologicznych treści. Tajemniczy klimat mrocznej atmosfery Hadesu pierwszej części w interpretacji zespołu znajduje odzwierciedlenie poprzez umiejętne kształtowanie frazy, dobór dynamiki oraz płynną korespondencję pomiędzy głosami. Skojarzenie z niekończącą się pracą i dążeniem do celu tytułowego bohatera w materiale muzycznym imitują liczne repetycje, polirytmia, drobne przebiegi o wznoszącym i opadającym charakterze, klastery. Zespół realizuje te elementy w sposób niezwykle precyzyjny, oddając w pełni symboliczny charakter znaczenia tej części. Kompozytor postawił szczególne wymagania wykonawcom także w części drugiej utworu. Realizacja skomplikowanej, gęstej faktury, przepełnionej wirtuozowskimi przebiegami oraz całym wachlarzem specyficznych dla instrumentu technik gry takich jak tremolando, rykoszet, vibrato czy klastery ukazuje wysokie umiejętności artystów, zarówno w zakresie biegłości technicznej, wykonawstwa zróżnicowanych technik gry, jak i szczególnej wytrzymałości fizycznej.

Promień wszechbieli na duet akordeonowy i kwartet smyczkowy Wojciecha Ziemowita Zycha jest kompozycją wyjątkową, pierwszą w historii, przeznaczoną na wyżej wymieniony skład instrumentalny. Podstawą muzycznej materii jest czynnik sonorystyczny zmierzający do uzyskania specyficznej aury brzmieniowej. Kompozytor wykorzystując najwyższe rejestry wszystkich instrumentów, uzyskuje niezwykłą jasność brzmienia, nawiązującą do tytułowego określenia „wszechbieli”. W celu uzyskania określonej kolorystyki, zespół w szczególności sposób wykorzystuje technikę tremolanda w zakresie uzyskania zróżnicowanego efektu brzmieniowego. W zależności od toku muzycznej narracji odmiennie ją eksploruje, dopasowując powstały efekt do brzmienia pozostałych instrumentów lub wyraźnie ją różnicując. Dzięki wyjątkowym umiejętnościom wykonawczym duetu w zakresie podejścia do wydobywania i kształtowania dźwięku, słuchacz nie identyfikuje akordeonów jako odmiennego źródła dźwięku. Może odbierać go jako integralną część kwartetu smyczkowego, wtapiającego się w jego barwę i specyfikę brzmienia, bądź jako niezależny instrument, idealnie współgrający z zespołem smyczkowym. Niezwykłą trudnością wykonawczą stanowi zapis partii akordeonów w oktawie trzykreślnej. Z uwagi na reakcję stroików w tym rejestrze, dużych umiejętności wymaga realizacja dynamiki, która bazuje zarówno na głębokim piano, jak i wszelkich kontrastach, nawet w odniesieniu do lapidarnych motywów, aż do kulminacji forte fortissimo. I w tym aspekcie zespół pokazuje swój kunszt wykonawczy, nie pozostawiając wątpliwości w sferze przejrzystości brzmieniowej i dynamicznej we wszystkich odcieniach, adekwatnie do zamysłu kompozytora. Partia duetu akordeonowego stanowi rolę tożsamą z partią kwartetu smyczkowego. Dzięki wyjątkowym umiejętnościom wszystkich wykonawców powstaje wyjątkowy efekt sonorystyczny, ukazujący nowe możliwości w zakresie tworzenia niezwykle oryginalnych zestawień instrumentalnych.

Unikatowa tematyka oraz wyjątkowe połączenie obsady instrumentalnej charakteryzuje kompozycję Renāte Stivriņa – *The Tears of St. Lawrence (Perseids)* na duet akordeonowy i organy. Inspiracją dla powstania utworu było zjawisko astronomiczne, związane ze spadającym rojem meteorów, który w średniowieczu określano mianem Łez Świętego Wawrzyńca. Odniesienia do tytułu są wyraźnie widoczne w zapisie materiału dźwiękowego. W partii obydwu akordeonów kompozytorka wykorzystuje zarówno tradycyjne sposoby

wydobycia i kształtowania dźwięku, jak i efekty akustyczne w postaci bezgłośnych uderzeń w klawiaturę oraz wykorzystania guzika powietrza. Ilustracyjne znaczenie ma interwał opadającej sekundy, stanowiącej czynnik formotwórczy i przewijającej się w toku całego utworu oraz drobne motywy na bazie repetycji, tremola czy elementu wibrato. Wykonawcy z wielkim zrozumieniem realizują intencje kompozytorki. Z wyczuciem kształtują muzyczną narrację, stopniowo budując napięcie, począwszy od delikatnego wstępu, aż do uzyskania kulminacyjnego furioso, imitującego największe nasilenie spadających meteorów. Zbliżone brzmienie wykorzystanej obsady instrumentalnej tylko pozornie wydaje się pomocne w realizacji projektu zespołowego. Odmienny czas reakcji stroików w organach i akordeonie znacząco wpływa na moment pojawienia się dźwięku. Wspomniane przez Doktorantkę w opisie dzieła artystycznego założenia kompozytorki, związane z przestrzennym rozmieszczeniem instrumentów stanowią duże utrudnienie w realizacji utworu. Perfekcyjne zgranie kameralne, pomimo dużego dystansu pomiędzy wykonawcami, świadczy o wyjątkowych umiejętnościach artystów w zakresie koncentracji słuchowej, wspólnej, niewerbalnej komunikacji i wzajemnej współpracy.

Testament ran na mezzosopran, baryton, duet akordeonowy i realizatora - sonorystę Grzegorza Majki jest poruszającą kompozycją inspirowaną poezją Tadeusza Szymy pt. *Świętemu Księdzu Jerzemu*. Na potrzeby niniejszego postępowania Doktorantka wybrała dwa z pięciu utworów opartych na wierszach pt. *Matce Księdza Jerzego* oraz *Czarna Wodo*. Tematyka pierwszego z nich wyraźnie nawiązuje do religijnej sekwencji średniowiecznej „*Stabat Mater*” w odniesieniu do współczesnej tragedii i cierpienia matki po stracie, w wyniku męczeńskiej śmierci syna – księdza. Materiał dźwiękowy jednoznacznie nawiązuje do treści pozamuzycznych poprzez minimalizm i surowość zastosowanych środków wyrazowych. Kompozytor pozostawia dość dużo swobody wykonawcom partii akordeonowych w zakresie dysponowania czasem oraz agogiką. Duet realizuje ten zamysł poprzez prostotę w zakresie kształtowania dźwięku oraz prowadzenia frazy. Oszczędna dynamika w partii zespołu podkreśla wyjątkową aurę pierwszego segmentu. Muzycy budują szczególną przestrzeń dźwiękową, przy jednoczesnym bardzo dobrym wyczuciu partii wokalnych i dążeniu do uzyskania spójnego artystycznego przekazu. We fragmentach kulminacyjnych, w których poszerza się zakres wykorzystanych środków wyrazowych w partiach akordeonów, muzycy znakomicie uzupełniają partie wokalne, współtworząc muzyczną narrację. W części pt. *Czarna wodo* muzyka równie wymownie ilustruje tematykę wiersza. Sposób realizacji zapisu zarówno klasterów, jak i fragmentów polirytmicznych wyraźnie podkreśla szczególne znaczenie tekstu. Zespół z wielkim zrozumieniem i precyzją kształtuje muzyczną wypowiedź. Wykazuje się dużymi umiejętnościami w zakresie współtworzenia ekspresji utworu w połączeniu z partiami wokalnymi. Efekt finalny nabiera wyjątkowego znaczenia, a muzyczny przekaz podkreśla wyraz pozamuzycznych treści.

Kompozycja Tylera Versluisa – *Quintet* na duet akordeonowy i trio stroikowe różni się od pozostałych utworów zdecydowanie odmiennym charakterem. Znajduje to odzwierciedlenie zarówno w zastosowaniu tradycyjnego języka z pominięciem współczesnych technik kompozytorskich, jak i w wyraźnych nawiązaniach do muzyki ludowej i popularnej. Wykorzystane środki wyrazowe, szczególnie w części pierwszej i trzeciej, w postaci zmiennej metryczności, dużej liczby ozdobników, czy konstrukcji linii melodycznej bazującej na

motywie figuracji tanecznych, jednoznacznie wskazują na inspirację polskim tańcem ludowym, jakim jest oberek, jak słusznie zauważa Doktorantka w opisie dzieła artystycznego. Faktura utworu wskazuje, iż kompozytor powierza wszystkim instrumentom odpowiedzialną, wręcz równorzędną rolę, wymagającą dużych umiejętności w zakresie gry zespołowej. Duet akordeonowy z charakterystyczną dla siebie dużą rzetelnością realizuje wszystkie elementy dzieła muzycznego. Wysokie umiejętności pozostałych członków zespołu pozwalają na uzyskanie znakomitego efektu w postaci ujednolicenia artykulacji, sposobu realizacji ozdobników czy precyzyjnego, wyrównanego prowadzenia równoległej linii melodycznej w poszczególnych głosach. Ogromne znaczenie dla charakteru i interpretacji tej oryginalnej kompozycji ma także uzyskanie spójnego brzmienia całości zespołu oraz zastosowanie dynamiki budującej napięcie oraz ekspresję wraz z rozwojem muzycznej narracji.

Zarejestrowane utwory tworzą wyjątkową całość z uwagi na oryginalną obsadę wykonawczą, dużą różnorodność form, barw, nastrojów oraz emocji, a przede wszystkim wyróżniają się pełnym zrozumieniem wykonywanych kompozycji, perfekcją i wysokim poziomem artystycznym duetu akordeonowego oraz wszystkich artystów zaangażowanych w przygotowanie niniejszego nagrania.

Zaprezentowany materiał oceniam bardzo wysoko.

Opis dzieła artystycznego

Opis dzieła artystycznego składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów oraz podsumowania. We wstępie doktorantka pokrótce omawia działalność pierwszych europejskich i polskich duetów akordeonowych, nawiązuje do własnych doświadczeń w zakresie gry zespołowej i pracy w duecie akordeonowym, jaki od 2011 tworzy z mężem Grzegorzem Palusem oraz uzasadnia powody podjęcia niniejszego tematu. Konstrukcja poszczególnych rozdziałów jest identyczna i obejmuje prezentację sylwetek kompozytorów, ich twórczości z udziałem akordeonu oraz analizę zarejestrowanych utworów. Doktorantka wykazała się dużą wiedzą w zakresie biografii, inspiracji oraz języka kompozytorskiego twórców. Duże znaczenie dla omawianego tematu ma wyselekcjonowanie utworów z udziałem akordeonu, mogące służyć jako cenne źródło informacji. Na podkreślenie zasługuje sposób w jaki została dokonana analiza zarejestrowanych kompozycji. Nie stanowi ona bowiem tylko omówienia ich budowy formalnej. Ogromnym atutem jest analiza utworów z perspektywy wykonawcy, pod kątem stopnia trudności i zawartości problemów technicznych, artykulacyjnych, agogicznych, a także zwrócenie uwagi na stronę brzmieniową i elementy wykonawstwa nieodzowne w interpretacji zespołowej. W posumowaniu Doktorantka zawarła cenne wnioski wynikające z doświadczenia w realizacji wybranych kompozycji. Opis został przygotowany bardzo rzetelnie także pod względem językowym i stylistycznym. W pracy zabrakło jednak przypisów i bibliografii, na podstawie których zostały przygotowane opisy dotyczące życia i twórczości kompozytorów oraz informacje związane z działalnością duetów akordeonowych. Niemniej jednak nie wpływa to na moją ocenę tej części rozprawy, która jest bardzo wysoka z uwagi na zawartość merytoryczną oraz wysokie walory poznawcze i edukacyjne.

Konkluzja

Rozprawa doktorska mgr Aleny Budzińakovej-Palus „*Różnorodność wykorzystania obsady duetu akordeonowego na podstawie wybranych przykładów współczesnej literatury akordeonowej*” stanowi niezwykle cenny materiał, zarówno w aspekcie artystycznym, jak i poznawczym. Działalność Doktorantki w zakresie inspiracji kompozytorów twórczością na akordeon oraz poszukiwania i kreowania nowych form artystycznej wypowiedzi, zasługuje na najwyższe uznanie. Odkrywa nieznane dotąd pokłady możliwości wykonawczych i brzmieniowych duetu akordeonowego, poszerza katalog literatury akordeonowej oraz stanowi twórczy wkład w rozwój reprezentowanej dyscypliny.

Mając na uwadze powyższe stwierdzam, iż rozprawa doktorska mgr Aleny Budzińakovej-Palus stanowi oryginalne dokonanie artystyczne, a Doktorantka wykazała się ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie sztuki muzycznej oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy artystycznej, a tym samym spełniła wymagania Ustawy.

Rozprawę doktorską oceniam bardzo wysoko, rekomenduję jej przyjęcie i dopuszczenie do obrony.

Ewa Grabowska-Lis